

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д-р Славия Георгиева Бърлиева, Кирило-Методиевски научен център при
Българската академия на науките

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология.

Автор: **Инна Василева Димитрова**

Тема: **СЪВРЕМЕННИ ТЕОРИИ ЗА ПРОИЗХОДА НА ГЛАГОЛИЦАТА**

Участвам в процедурата по защита на дисертационния труд на основание Заповед № 121/12.07 на КМНЦ, на чл. 6 от ЗРАСБ и на чл. 29, ал. 1 и 2 от Правилника за приложение на ЗРАСБ. Като ръководител на институцията, в която Ина Димитрова подготвяше своята дисертация имах възможност да се убедя в нейните добри възможности за научна работа, изследователско любопитство и ентузиазъм – качества, без които не може да се осъществи нито една успешна научна кариера. Като прибавим привилегията да има едно много авторитетно научно ръководство и възможностите за работа със специалисти от КМНЦ и сродните му институции в страната и чужбина, И. Димитрова започна проучванията си по темата в благоприятна и добронамерена среда.

Темата ѝ беше определена след внимателно обсъждане както с научния ръководител проф. Миклас, така и с колегията на Центъра, а предпоставка за обявяването на самата докторантура беше необходимостта да се запълни донякъде една значима част от изследователката парадигма на институцията, допреди години блестящо представяна от проф. Боряна Велчева. Темата е актуална изобщо за палеославистиката с оглед на новооткрития първичен материал и изследванията върху него, които поставят нови въпроси и предлагат нови интерпретации по темата за възникването и същността на глаголическото писмо.

Представеният за защита **дисертационен труд се състои** от 275 страници, разпределени в обширен увод (I, стр.4-56); раздел II (стр. 57-162) – Актуални аспекти в изучаване на глаголицата; III (стр.163-196) – Изследване на въпроса за двете букви х в глаголицата; заключение (раздел IV, стр. 197-201); приложения (ч. V, стр. 202-245) и раздел VI – библиография (стр. 246-275).

Следвайки обичайната схема на дисертационен труд за образователната и научна степен доктор, Инна Димитрова го започва с **увод**, чиято първата част (стр. 4-8) информира накратко и достатъчно ясно за целта на изследването и задачите му, но неясно защо, тя е последвана от няколко напълно излишни страници, резюмиращи съдържанието на целия труд. Дисертантката декларира, че застъпва тезата, според която "създаването на цялостен концептуален и типологичен модел на глаголическата азбука е възможен едва тогава, когато са описани и надлежно систематизирани възможно най-голям брой общи и индивидуални особености на знака и системата и е извършена надлежна проверка на тяхната практическа значимост" (стр.8). В тази перспектива тя се стреми към последователно въвеждане на въпросите, възникнали в съвременното изследване на глаголицата и създаването на систематизираща "рамка, според която да се обособят характерните типологични особености" на тази графична система.

Димитрова ни въвежда в същината на своето проучване чрез един **аналитичен преглед** (Увод, гл. 2.) на НАУЧНАТА област в нейния съвременен етап на развитие. Въпреки че е изграден на хронологичен принцип – един труден подход в случай, при който имаме голям брой изследвания върху различни писмени системи, силно повлияни от сродни дисциплини, развиващи се в други хронологически граници, представеният труд очертава основните модели за описание и анализ на писмения знак и азбуката като обект на научно изследване. Така се търси създаването на заявената по-горе "оценъчна критерийна рамка" за целите на проучването. Всъщност тази втора част на увода представлява изискваната в нашата научна традиция глава от същинската част на дисертацията, посветена на състояние на проучванията и не би трябвало да претоварва увода. Същото важи и за останалите части на този увод (Увод, гл. 3-5).

Инна Димитрова представя подробно труда на Исак Тейлър като теоретична основа на съвременните изследвания върху буквените системи, акцентирайки върху идеите му за славянските азбуки, които въпреки неиздържаността си стават

продуктивен изследователски модел в славистиката до днес. Нейният преглед на трудовете на Д. Диригер, Х. Йенсен, И. Гелб дава добра представа за етапите в развитието на науката за писмото през XX в., въпреки че от него отсъстват паргимер сериозните приноси на френската школа от 50-те и 60-те години, направени от Р. Маришал (1948 и 1963), Ш. Пера (1955) и най-вече от Ж. Малон (1952, 1961, 1982). В перспективата на настоящата дисертация важно е и представянето на теориите от края на миналия век, които осъвременяват изследователския инструментариум на граматологията, също както това правят структурализмът на Сосюр и неговите последователи. Прегледът завършва с най-новите приноси в областта на графематиката на Кьолер, Алтман и Гжибек, без обаче да споменава Хатумод Бусман, на която принадлежи общоприетата дефиниция на тази методология за изследване на писмените системи (Vußmann, H. 1990; 2008). Целият обзор показва отличната осведоменост на авторката върху състоянието на проучванията, но в него за съжаление липсва собствената ѝ оценка на различните представени теории, методологии и терминология. Това в по-малка степен се отнася до 4-та и 5-та част на увода, които представят съвременните изследвания, конкретно посветени на глаголическата проблематика, но и при тях няма достатъчно ясно изразено отношение на дисертантката.

По отношение на систематизирането на въпросите, свързани с изследването на глаголицата (с. 48-56), може да се каже то е добре замислено, но не особено добре изпълнено като съдържание – поне що се отнася до гръцките и латинските кирило-методиевски извори. Освен, че има някои неверни заключения (напр. че "латинските извори са "основно документи (дипломатически, кореспонденция), или хроники, чието време на създаване е близко до Кирило-Методиевата епоха" или пък "не са известни гръцки източници, които предоставят информация за създателите на славянската азбука, или за превода на свещените книги на славянски език." Цитатът от пространното житие на св. Наум е само едно от опроверженията: "То [делото им] бе най-напред упражняването и отличното разбиране на народния говор, а сетне и забележителното изнамиране на писмените знаци и най-точното познаване на думите, чрез които да направят за тукашните племена превода на Светото писание от гръцки на български и разпространявайки Новия и Стария завет, да проправят пътя на спасението за тези, които преди бяха тласкани от неверието. Действително това правеха и той [Наум] вървеше заедно с тях. Понеже всепроникващата божия мъдрост им помогна и укрепил словото със знаци, които състави чрез тях, те можаха да се отличат и в едното, и в другото. Изнамериха букви, подходящи за езика на

българите, както бяха решили, и им съставиха книги, равни по брой на нашите [гръцките], от старата и новата благодат". От текста не личи дисертантката да е запозната със списъка на кирло-методиевските извори и студията върху тях (Кирило-Методиевски студии, кн.4, 586–515; Извори за живота и делото на Кирил и Методий. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. И–О. София, 1995, с. 60–88), както и със сборника, издаден като кн. 26 на КМС "Езиците на християнската молитва: История и съвременност *Lingue della preghiera cristiana: storia e contemporaneità*. С. 2018. Мисля, че и изборът на цитираната в дисертацията литература е доста неясен и донякъде случаен. Раздел II. АКТУАЛНИ АСПЕКТИ В ИЗУЧАВАНЕ ПРОИЗХОДА НА ГЛАГОЛИЦАТА, с който започва същинското разработване на темата, представя изчерпателно състоянието на проучванията и приносът на съвременната наука, но и тук липсва критичното отношение на авторката, която спестява своето мнение за дискутираните изследвания. Интересната част II.1.1.2, където се предлага реконструкция на буквените названия всъщност показва руския превод (по-скоро тълкуване) на традиционните буквени названия от Л. Савелъева, (89-90). Освен, че не всички традиционни названия могат да бъдат оригинални, преводът им показва явни грешки и точно тук напр. липсва критичен коментар. За мен също така остана неясно, защо И. Димитрова третира числовата система от гледна точка на формата, а не и на фонетиката – тук бихме очаквали по-скоро "фонологично-фонетичен" подход.

Раздел III. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВЪПРОСА ЗА БУКВИТЕ X1 И X2 В ГЛАГОЛИЦАТА, всъщност съдържа **най-важният принос на обсъжданата дисертация**. Той съдържа опита да се осъществи нейната идея, на базата на различните вече представени и систематизирани подходи, да се изследва един специфичен за глаголицата въпрос – наличието на две букви, представящи звука "X". Проследявайки различното представяне на лексемата хълъм при почерк "С" в Синайския псалтир, И. Димитрова показва, че т.нар. "слънчево х" се появява само там, където еврейският текст използва лексемата *ghib-aw* не за да представи общата дума за хълм (*baw-maw*), а само, когато става дума за свещения хълм Гева (Гвал), въпреки че Септуагинтата не прави разлика между двете лексеми и ги превежда с *βοῦνος*. Това интересно откритие позволява на авторката да направи извода, че "функционирането на една част от глаголическите графеми се осъществява на текстово семантично ниво" и тяхното значение е "различно само в контекстовите извори".

Имайки предвид отбелязаното по-горе, бих казала, че пред нас е едно **оригинално изследване**, което показва състоятелността на систематизацията,

направена от дисертантката в предходните раздели на нейния труд, относно принципите за класификация и анализ на писмените системи, изведени от графематиката през последните десетилетия. Като цяло **трудът покрива изискванията за дисертация за научната и образователна степен "доктор"**. Това, което разваля впечатлението, е не особено грижливото оформление на работата (дотоам, че дори на титулната страница не е отбелязано в каква област е аспирираната степен), нескопосно подготвената библиография, несъобразяването с формалните изисквания на "научното писане" в нашата изследователска традиция. Ако дисертантката беше взела под внимание препоръките, дадени ѝ по време на обсъждането в КМНЦ, тя би могла да избегне както много от формалните несъвършенства, така и доста същински грешки в своя труд. Съобразявайки се с тях при подготовка за печат на дисертацията си, тя би могла да издаде модерната глаголическа палеография, от която кирилометодиевистиката се нуждае.

Основавайки се на гореизложеното, предлагам почитаемото научно жури **да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Инна Василева Димитрова** в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология.

Изготвил становището: проф. д-р Славия Бърлиева

София, 12.10.2019 г.